

KÜLTÜREL İRKÇILIK BAĞLAMINDA İSLAMOFOBİ VE ANTİSEMİTİZM İLİŞKİSİ*

Merve AR**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 1 Haziran 2023, **Kabul Tarihi:** 25 Eylül 2023, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2023, **Atf:** Ar, Merve. "Kültürel İrkçilik Bağlamında İslamofobi ve Antisemitizm İlişkisi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2 (Eylül 2023): 499-522.

DOI: 10.33415/daad.1308798

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 1 June 2023, **Accepted:** 25 September 2023, **Published:** 30 September 2023, **Cite as:** Ar, Merve. "The Relationship Between Islamophobia and Antisemitism In The Context Of Cultural Racism". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 23/2 (September 2023): 499-522.

DOI: 10.33415/daad.1308798

Öz

İrkçilik, nefret, soykırım, yabancı düşmanlığı gibi tüm ayrımcılık biçimlerini içine alan tarihsel aşamalar "ötekileştirme" ile başlar. Tarih boyunca "öteki" üzerinden yükselme ve kimlik inşası oluşturma çabasında olan Batı medeniyeti Avrupa'nın özünü oluşturan değerler üzerinden, kendinden olmayan kültürlerle "öteki" muamelesi yapmaktadır. Bu açıdan Batı medeniyetinin çok kültürlülüğü ve kendinden olmayanları ötekileştiren monolitik yapısı genelde yabancı düşmanlığına, özelde ise İslamofobiye sebep olmaktadır. İslamofobi kavramı tarihî, teolojik ve siyasi temelleri asla göz ardı edilmemekle birlikte özellikle ırkçılık ve kültürel ırkçılık bağlamında da yeniden değerlendirilmesi gereken bir kavram olarak karşımızda durmaktadır.

Bu çalışmamızda Müslümanların hem ötekileştirilmesi hem de şiddet ve terörle bağdaştırılmasının gerekçelerinden biri olarak gördüğümüz ırk ve ırkçılık anlayışı ve bu anlayışın en somut ürünü olan zenofobik tutum ve İslamofobinin ırkçılığın yeni bir kolu olan kültürel ırkçılık bağlamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği meselesi

* Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Mahmut AYDIN danışmanlığında hazırlanan, İslamofobinin Dini ve Kültürel Kökenleri adlı tezden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, mervear@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8542-4624.

tartışılmıştır. Bununla birlikte bu öteki anlayışında zaman zaman Müslümanlar ile Yahudiler arasında kurulmaya çalışan bir ilişki söz konusu olduğu için son zamanlarda “İslamofobi yeni antisemitizm” midir sorusu gündeme getirilmektedir. Biz de çalışmamızın ilerleyen kısımlarında İslamofobi ve antisemitizm kavramlarının aynı düzlemde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesini müzakere ettik ve bu benzerliğin pratikte stratejik bir karşılığı olabilir mi sorusuna cevap aradık.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Irkçılık, Kültürel Irkçılık, Zenofobi, İslamofobi, Antisemitizm.

The Relationship Between Islamophobia And Antisemitism In The Context Of Cultural Racism*

Merve AR**

Extended Abstract

Especially when it comes to concepts in the humanities, it is often necessary to go beyond the obvious. Because images are much more than meanings. Ideas gain repeatedly meaning with each cultural and historical experience that includes definition. Therefore, attention should be paid to the period in which the constructed concepts were created and under what conditions they became widespread. Racism, a key idea in daily discourse and sociological theory over the last fifty years, also implies a heavily negative moral and political connotation.

The process that prioritizes all forms of discrimination, such as racism, hatred, genocide, and xenophobia, begins with “othering.” Western civilization, which has been trying to strengthen and build identity through the “other” throughout history, treats cultures that are not itself as the “other” through the values that make up the essence of Europe. In this sense, the multiculturalism of Western civilization and its monotypic structure that excludes those who are not from it causes xenophobia in general and Islamophobia in particular. Historically, the term Islamophobia, which became very popular after the Twin Tower attacks on September 11, 2001, is new in terms of conceptualization. Still, the cultural, historical, and theological prejudices behind the term have a long history. For a certain period, a connection could not be established between racism and Islamophobia, which is rapidly increasing in the Western world since it is generally considered on a biological and racial basis in the classical sense. Whereas xenophobia is closely linked to racism, the newer/cultural features of racism perpetuate this hostility. In many cases, it is difficult to distinguish between racism

* This study was produced from the thesis titled “Religious and Cultural Roots of Islamophobia”, prepared under the supervision of Prof. Dr. Mahmut Aydın, Ondokuz Mayıs University Institute of Social Sciences.

** Ass. Prof, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology mervear@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8542-4624

and xenophobia as motivations for behavior. In this study, we have tried to address the concept of Islamophobia as a concept that should be re-evaluated, especially in the context of racism and cultural racism, while never ignoring the concept's historical, theological, and political foundations.

In our study, we also discussed the understanding of race and racism, which we see as one of the essential reasons for the marginalization of Muslims and their association with violence and terrorism, and the most concrete product of this understanding, xenophobic attitude and whether to evaluate Islamophobia in the context of cultural racism, a new branch of racism. However, in this understanding of the other, there is a relationship that tries to be established between Muslims and Jews from time to time. These contents have also spawned a debate on the possibilities and limitations of comparative approaches and analogies regarding the relationship between antisemitism and Islamophobia in public and academic debates. In this discussion, scientists from various fields started research to compare antisemitism and Islamophobia and reveal the similarities and differences between the two and raise multiple questions. For example, with the increasing fear/anti-Islam, hatred, and racism tendency in the Western world, especially in the Middle Ages and XX. How can a connection be established between the antisemitism experienced in the 21st century? Or, in other words, can Muslims today be seen as the new Jews of Europe? Therefore, one of the issues we discussed in the text is whether a similarity can be established between the discrimination Muslims face today and the anti-Semitism experienced, especially in the Middle Ages and its immediate aftermath.

Especially recently, there have been studies that evaluate Islamophobia individually in the context of cultural racism, both in the public and in the academic community. However, studies that evaluate Islamophobia and antisemitism together and deal with it in the context of cultural racism are relatively few. When we look at the discussions on the similarities and differences between the concepts of Islamophobia and antisemitism, some historical, theological, and conceptual explanations have been developed. As we have emphasized before, the images of “other understanding” and “racism” are placed in the axis of the debate. In general, most determinations that focus on hostility towards Jews and Muslims take shape on the axis of cultural racism. In the discussions held in this framework, the cultural differences of Muslims and Jews are brought to the fore, and the issue of foreignness to shared values is discussed. In the last part of our study, we examined whether Islamophobia and antisemitism could be evaluated on the same level. We tried to answer whether this similarity could have a strategic counterpart in practice.

Keywords: History of Religions, Race, Racism, Cultural Racism, Xenophobia, Islamophobia, Antisemitism.

Giriş

Batı dünyasında yabancı düşmanlığı ayrımcılık, milliyetçilik, aşırı sağ ve Neo-Nazi söylem ve ırkçılık gibi farklı kavramlar ve eğilimler halinde karşımıza çıkmaktadır. Avrupalı halkların kendinden olmayanları tanımlama ve onlara yaklaşma biçimleri üzerine yapılacak tarihsel ve teorik analizler, yalnızca ırkçılığı değil, aynı zamanda İslamofobik düşünme tarzının geçirdiği dönüşmeleri de özetleyecektir. Zira ırkçılık, yabancı düşmanlığı, soykırım, nefret gibi tüm ayrımcılık biçimlerini kapsayan aşamalar “ötekileştirme” ile başlar. Avrupa tarihindeki soyluluk anlayışı, sömürgecilik, ırkçılık ve zenofobi gibi ayrımcılığı önceleyen ifadeler günümüz dünyasında Müslümanlar üzerinden İslamofobik söylemlerle güncellenmektedir. İslamofobi adeta bu hastalıklı düşünce ve söylemlerin XX. yüzyıla yansımış halini sembolize eder. İrkçılık günümüzde daha çok ‘öteki’ne yaklaşım biçimi üzerinden şekillenirken, etnik-merkezli (*ethno-centric*) müşterek bir payda ile ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki farklılığa bağlanır.¹

Tarihsel anlamda, bilhassa 11 Eylül 2001’deki İkiz Kule saldırılarından sonra oldukça popüler olan İslamofobi terimi kavramsallaşma anlamında yeni, fakat terimin arkasındaki kültürel, tarihi ve teolojik ön yargılar oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu anlamda son elli yılda, özellikle Soğuk Savaş döneminden ve “Medeniyetler Çatışması” tezinin ortaya atılmasından sonra gelişip toplumsal ve akademik dile yerleşse de Müslümanlara ve İslam’a yönelik korku ve düşmanlığın bugün dile getirilen içtimai ve kültürel farklılıkların ötesinde çok daha derinlere uzanan bir altyapısı ve sürekliliği söz konusudur. Tüm bu alt yapısı göz ardı edilmemek suretiyle İslamofobi ırkçılık bağlamında da yeniden değerlendirilmesi gereken bir meseledir. Bu noktada şu soruların yanıtının aranması gerekmektedir: Bugün hangi özel “genetik”, “kültürel” ve “kurumsal ırkçılık” formlarını tecrübe ediyoruz ve bunlara neden olan değişkenler nelerdir? İrkçılığın bu çeşitli formları kendilerini söylemde nasıl ortaya koyuyor ve bunların antisemitizm, milliyetçilik, etnisizm ve cinsiyetçilik, daha da önemlisi İslamofobi gibi ilintili veya örtüşen ayrımcılığı ima eden olgulardan ayırt edilmesi mümkün müdür? Meselenin çok yönlülüğü ve teorik karmaşıklığı göz önüne alındığında, çalışmamızda tüm bu sorulara, bilhassa yukarıda bahsettiğimiz “mekanizmalar” arasındaki ilişkinin tartışmasına yönelik kapsamlı cevaplar vermek olası görülmemektedir. Ayrıca ırkçılığın ulus, millet vb. kavramlarla tartışıldığı düzlem çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Ulaşmayı umduğumuz şey, genellikle klasik anlamda biyolojik ve irksal bir zeminde ele alındığı için arasındaki ilişki göz ardı edilen Batı dünyasında hızla artmakta olan İslam düşmanlığıyla ırkçılığın bu yeni formatı arasındaki bağlantıyı kurmaktır.

¹ J.M. Vorster, “Racism, Xenophobia and Human Rights”, *The Ecumenical Review*, 54/ 3, (2002), 297.

Özellikle son dönemlerde hem kamuoyunda hem de akademik camiada İslamofobi münferit olarak kültürel ırkçılık bağlamında değerlendiren çalışmalar söz konusudur fakat İslamofobi ve antisemitizmi bir arada değerlendirerek bunu kültürel ırkçılık bağlamında ele alan çalışmalar nispeten daha azdır. Yabancı literatürde Nasar Meer, Ivan Kalmar, Farid Hafez gibi araştırmacılar tarafından çeşitli eserlerde konu ele alınmakla birlikte ülkemizde ise Özcan Hıdır ve Enes Bayraklı'nın konuya dair yapmış olduğu çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu açıdan çalışmamız bu tartışmalara özellikle Türkçe literatür açısından ilave bir kaynak oluşturmayı ve bu alanda çalışma yapacak olanlara daha geniş bir perspektiften bakmak için yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda makalemizde İslamofobi ve antisemitizmi kültürel ırkçılık bağlamında karşılaştırmadan önce çalışmanın bütünlüğü açısından önem arz ettiğini düşündüğümüz ırkçılıkla ilgili bazı açıklamalara yer verilecektir. Sonrasında ise İslamofobi ve antisemitizm kavramları kültürel ırkçılık açısından değerlendirilecek ve bu yapılırken özellikle kavramların din kaynaklı bir nefret mi yoksa ırk kaynaklı bir nefretin ürünü mü olduğu sorusuna odaklanılacaktır. Böylece bütüncül bir bakış sağlanacak ve daha da önemlisi bu benzerliğin bizi nereye götürmesi gerektiği hususunda bir takım tespit ve analizlerde bulunulacaktır.

1. İrkçilik ve Kültürel İrkçilik/ Yeni İrkçilik

IX. yüzyıl ile XX. yüzyılın başlarına kadar insanlar hiyerarşik olarak alt türlere bölünmekte, bu türlerin her birinin tabii niteliklere sahip olduğu iddia edilmekte ve bu sav biyoloji biliminin verileriyle desteklenmekteydi. Batının entelektüel zihni, insan türünün daha üstün ve daha düşük ırklara bölündüğü konusunda kedisini ikna etmişti. Bu zihniyetin gelişiminde etkili olan düşünür hiç şüphesiz Darwin'dir. Darwin ırkçılığın bilimsel olma iddiasının yolunu açmıştır.² Klasik ırkçılığın biyolojik ve fiziki nitelikler üzerine inşa ettiği ayrımcı yaklaşımlar, zaman içinde varlıklarını muhafaza etmiş ve dönüşerek kültürel özelliklerin etkili olduğu yeni bir ırkçılık modelini doğurmuştur.

İrkçilik pek çok kullanıma sahip bir kavramdır. Bu çeşitlilik içerisinde 'genetik', 'biyolojik', 'kültürel', 'etnopluralist', 'kurumsal', 'gündelik', 'elit', 'eski' ve 'yeni' ya da 'neo-ırkçılık' ve 'pozitif ırkçılık' gibi ırkçılıklardan söz edilebilir. Birbirinden farklı bu kullanımları sebebiyle, kavramın genel kabul görmüş bir tanımı yoktur.³ İrkçılığın tanımının öncelikle siyasi ve ahlaki tartışmalarla organik bir şekilde bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Son elli yılda hem günlük söylemde hem de sosyolojik teoride kilit bir fikir haline gelen ırkçılık kavramı, aynı zamanda ağır bir

² Albert Memmi, *Racism* (London: Minesota University Press, 2000), 186.

³ Martin Reissigl - Ruth Wodak, *Discourse and Discrimination: Rhetoric of Racism and Antisemitism* (London: Routledge, 2001), 5.

şekilde olumsuz bir ahlaki ve politik çağrışım da içerir. Dolayısıyla ortaya konulacak tanım hem akademik çalışmalar adına hem de siyasi ve ahlaki tartışmalar adına son derece önemlidir.⁴

İrkçilik, insanlar arasındaki biyolojik veya fiziksel ayrılıklara sığınarak toplumda eşitsizlik yaratmakta ve bu eşitsizliği yeniden üreterek sürekliliğini sağlamaktadır. Albert Memmi'ye göre "ırkçılık", "suçlayan" için avantajlı ve kurbanı için zararlı olan gerçek veya kurgusal farklılıkların genelleştirilmiş ve mutlak bir değerlendirmesini ifade eder. Bu olumsuz kararlar suçlayıcı, ayrıcalıklarını ve saldırganlığını meşrulaştırmaya çalışır. Bu karakterizasyonda, ırkçılığın katı anlamı manasını yitirmiştir. Böylece, Memmi dar ve geniş bir "ırkçılık" tanımı sunmaktadır.⁵

İrk, ırkçılık ve benzeri terimler yirminci yüzyılın ikinci çeyreğine damgasını vuran Nazizm ile doğrudan ilişkilidir. İrkçilik kavramı, hiyerarşik bir sınıflandırma içinde aşağı görülen, şiddet ve aşağılama dolu eylem ve düşünceleri ifade eder. Antisemitizm en eski ve en belirgin ırkçılıklardan biridir. Saf bir Alman ulusunun oluşumu için Yahudilerden kurtulma fikri, etnik temizlik fikriyle ilişkilendirilmiştir.⁶ İrk saflığının korunması gerektiği ve Avrupa'nın ırkların karışmasıyla büyük bir tehdit altında olduğu görüşleri Nazileri önemli ölçüde etkilemiş ve modern ırkçılığın gelişmesinde rol oynamıştır. Bu nedenle, Holokost belki de Avrupa'da ırkçılığın kültürel olarak yankılanmasına neden olan en önemli olaydır, ancak Batı'nın ırkçılık anlayışına buradan başlamak yanlış olur. İrkçilik, diğer kavramlar gibi Avrupa'da rastgele üretilmiş bir olgu değildir, aksine Avrupa kimliğinin merkezinde yer alır. Yabancı düşmanlığı Avrupa tarihinde çeşitli biçimlerde yer almaktadır. Batı medeniyetinin hemen her döneminde böyle bir olgu gözlemlenir. Örneğin Batı dünyasının tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan soyluluk anlayışında bir ırkçılık türü görmek mümkündür. Bu anlayış, ırkçılık hastalığının toplumsal farklılıkların netleşmesi ve farklılaşmasında nasıl etkin bir rol oynadığına dair ipuçları vermektedir. Soylular kendi içlerinde hiyerarşik bir bölünmeye tabi olsalar da hak ve özgürlükler tamamen bu konumlanmayla bağlantılıydı. Bir yanda kilise ve soylular, diğer yanda bu iki gruba hizmet eden aşağı konumda görülen insanlar vardı.⁷ Bununla birlikte Avrupa'nın sömürge faaliyetlerine yoğunlaşmak da Batı Avrupa tarihinin ayrılmaz bir parçası olan "ırkçılığı" anlamak adına fayda sağlayacaktır. Çünkü "ırkçılık" kavramının Avrupa'nın sömürgeci faaliyetleriyle doğrudan bir ilişkisi söz konusudur. Avrupa tarihini şekillendiren coğrafi keşifler sayesinde karşılaşan topluluklar, ırksal kategorilere ayırarak birbirlerini

⁴ Robert Miles - Malcolm Brown *Racism* (New York: Routledge, 1989), 3.

⁵ Memmi, *Racism*, 12.

⁶ Hilal Barn, *İslamofobi ve DAES* (İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016), 27.

⁷ Suphi Ertaş, *İslamofobi* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2017), 66.

ötekileştirdiler. Keşifler yoluyla oluşturulan kolonilerin sömürgeciliği ve köle ticaretini beraberinde getirmesi ırkçılığı daha çok kuvvetlendirmiştir. Köleliğin kaldırılmasıyla birlikte bağımsızlık hareketlerinin alevlendirdiği milliyetçilik ve “öteki”nin sınırlarını keskin bir şekilde gösteren milliyetçi söylemler, ırk söylemlerini güçlendirmiştir.⁸

Biyolojik farklılıklar öne sürülerek meşrulaştırılan “eski” ırkçılık anlayışının yanı sıra günümüzde milliyetçi ve cinsiyetçi gibi ideolojilerin ittifakıyla ortaya çıkan “yeni” bir ırkçılığa dönüşen bir süreç söz konusudur. Özcü ve monolitik ırk anlayışına dayanan klasik ırkçılığın başka bir forma dönüştüğü günümüzde, ırkçılığın daha çok kültürel ve stratejik her türlü ayrımcılığın konjonktürel olarak araçsallaştırılmasına dayandığı söylenebilir.⁹ Bu kullanımıyla birlikte son dönemde Avrupa’da ırkçılık yükselişe geçmiştir. Bu yükseliş, uzmanların “yeni ırkçılık” ya da “kültürel ırkçılık” olarak tanımladığı, ırkçılığın farklı biçimleri olan etkenleri içermektedir. Bununla birlikte günümüzün yeni ırkçılığına evrilen klasik ırkçılığın bu dönüşümü, elbette ırkçılığın kökenine ilişkin siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel süreçlerden bağımsız değildir.¹⁰

Köklerinin fizik ve biyolojiye dayandığını iddia eden klasik ırkçıların aksine, ırkçılığa kültürel olarak yaklaşanlar, kurbanların farklı yönlerini vurgular. Klasik ırkçılıkta sömürüyü kolaylaştırmak için ötekinin aşağılanması söz konusuysa, kültürel yaklaşımda dışlamayı kolaylaştırmak için farklılık öne çıkartılır. Bu anlamda kültürel olarak farklı gruplar tehlike olarak görülür ve bu tehlikeli gruba yönelik dışlama, reddetme ve hatta yok etme gibi tepkileri kendi mantığı içinde anlamlı kılmaktadır.¹¹ Eski ırkçılıkta bu düşmanlık ve ilgi genellikle fiziksel özelliklere odaklanırken, yenilenen bu anlamda ırkçılık karşı tarafın kültürel özellikleriyle yakından ilişkilidir. Yeni ırkçılığı klasik ırkçılıktan ayıran nokta, kültüre dayalı bir ırkçılığın gerçekleşiyor olmasıdır. Zamanla dönüşüme uğrayan bu ırkçılık biçimi, farklı kültürlerin bir arada yaşamasının imkânsızlığını vurgulamaktadır. Taguieff, farklı kültürel ve etnik grupların bir arada olamayacağına inanır ve bu nedenle yeni ırkçılığı “farklı ırkçılık” olarak adlandırır.¹² Bu yeni yaklaşım aynı zamanda Müslümanlara yönelik ırkçılığın anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır. Çünkü İslam, genel olarak yerli bir din değildir,

⁸ Audrey - Brian D. Smedley, *Race in North America: Origin and Evolution of a Worldview* (Westview Press, 2011), 314.

⁹ Hatice Çoban Keneş, “İdeolojik Bir İnşa Olarak Yeni İrkçilik: Günümüz İrkçılığını Tartışmak, Anlamak, Adlandırmak”, *Ayrımcılığın Yüzleri*, der. Ülkü Doğanay (2018), 39, http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/10/Ayrimcilik_yuzleri.pdf, (15.06.2019).

¹⁰ Keneş, *Ayrımcılığın Yüzleri*, 40.

¹¹ Michel Wieviorka, “İrk, Kültür ve Toplum: Fransızların Müslümanlarla Yaşadığı Tecrübeler”, *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, çev. Zehra Savan, haz. Nezar Alsayyad ve Manuel Castells, (İstanbul: Everest Yayınları, 2004), 212-213.

¹² Pierre-Andre Taguieff, *The Force of Prejudice: On Racism and Its Doubles*, trans. Hassan Melehy (Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2001), 4,8.

dışarıdan gelmiştir; fenotip olarak da genellikle farklı olan göçmenlerin yerel kültürle bütünleşmesi zor olarak görülen bir özellik teşkil etmektedir. Aslında Müslümanlar, göçün temel nedeninin iş olduğu ilk zamanlarda ırkçılık uygulamalarına maruz kalmıyorlardı. İslam'ın yeni ırkçılığın öznesi olarak görünürlüğü, asıl göç meselesinin yerleşimle ilgili bir mesele haline gelmesiyle önem kazandı.¹³

Ötekileştirmenin yeni bir biçimini oluşturan göç hareketleri, toplumun kültürüne uyum sağlayamayacakları ve ulusal bütünlüğe zarar verecekleri düşüncesiyle bu ülkelerden gelenlerin, özellikle de üçüncü dünya ülkelerinden gelenlerin tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu algı biçimi, farklı dillere, dinlere ve kültürel yapıya sahip toplulukların bir arada yaşama deneyimlerini bilinen klasik ırkçılıktan “yeni ırkçılık” kavramına taşımıştır. Tarihte daha çok kalıtsal özelliklere dayanan ‘üstünlük’ iddiasıyla belirlenen ırkçılık sorunu, kültürel ırkçılık etrafında, geçmişten günümüze taşınan önyargılı ve kalıplaşmış düşünceler etrafında daha karmaşık bir yapıda varlığını sürdürmektedir. Zamanla kalıtsal özelliklerinden uzaklaştığını gördüğümüz ırkçılık kavramını, etnosentrizm, kültürel dışlama, antisemitizm ve hatta göçmenlik karşıtlığı gibi daha sosyal ve dışlayıcı davranışlar olarak tanımlanan tutumlardan ayırmak günden güne zorlaşmaktadır. İrkçılığın bilimsel alandan ayrılarak daha toplumsal bir olguya dönüşmesine neden olan en önemli sebep, özellikle Soğuk Savaş döneminde farklılaşan ideolojiler ve IX. yüzyılın sonlarında yeni nesil göçmenlerin göç ettikleri topraklarda kendi yaşam tarzlarına karşılık gelen kültürel ve siyasi tanımlama içine girmeleridir. ‘Kültürel ırkçılık’ olarak ifade edilen bu yeni ırkçılık türü, geçmişte Batılı devletlerce belirlenen ve sömürgecilik anlayışının bir parçası olan bilim destekli düzeyinin aksine, büyük oranda ‘zayıf’ ve ‘yabancı’ olarak görülenlere özgü bir olgu haline gelmiştir.¹⁴

2. İslamofobinin Kavramsal Çerçevesi

“İslam” ve Yunanca “phobos/korku” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan İslamofobi kavramı anlam olarak İslam korkusunu ifade etmektedir. Fobi sözcüğü Yunan mitolojisinde “dehşet tanrısı”nın adı olan “Phobos” kelimesinden gelmektedir. Fobi kelimesi örümcek fobisi, agorafobi, sosyal fobi gibi korkulan nesne ya da durumla ilgili olarak zikredilir. Sözlükte belli bir nesnenin, durumun veya etkinliğin sebep olduğu ve kişinin kendisi tarafından da uygunsuz veya aşırı kabul edilen usdışı, yoğun, inatçı bir korku şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁵ Fobi, gerçeklik temeli olmayan, onun

¹³ Wieviorka, “İrk, Kültür ve Toplum: Fransızların Müslümanlarla Yaşadığı Tecrübeler”, 213.

¹⁴ Hajo Funke, “Europe at the Threshold: Fairness or Fortress? Racism, Public Policy and Antiracist Concepts”, *United Nations Institute for Social Development*, Conference Paper, Durban, South Africa, 3-5 September (2001), 3.

¹⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009), 291.

yerine vehmedilen bir korku ve endişe durumunu ifade eder. Normalde korkulmayacak bir durum/nesne karşısında geliştirilen korkuyu ifade ettiği için İslamofobiyi, İslam'a ve Müslümanlara karşı hiçbir gerçekliğe dayanmayan bir utanma, korku ve kaçış duygusu olarak nitelendirebiliriz.¹⁶ Bu yüzden kavram, bilhassa Batı dünyasında Müslümanlara ve İslam'a yönelik önyargılı, olumsuz bir imaja dayalı nefret ve korku ile aşağılanma ve suçlama duygularını içermektedir. Tıpkı diğer fobilere konu olan korkular gibi İslam'ın da "olduğu gibi" tanınıp bilinmek istenmemesi ve bu korkunun kökenindeki temel korkunun anlaşılabilmesi ve üstelik bu endişenin altında yatan kaygının makul dışı olmasının fark edilmemesi söz konusudur.¹⁷

"İslam" ve "Batı" ilişkileri çerçevesinde, "ön yargı", "ayrımcılık", "ırkçılık" ve "ötekileştirme" gibi kavramlar İslamofobinin altını dolduran başlıca nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat daha derine indiğimizde bu karmaşık ilişkinin temelinde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa toplumunun kendinden olmayanlara karşı başlattıkları hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı ve savaş vardır.¹⁸ Bu sebeple İslamofobi kavramı mütalaa edilirken onun yabancılara beslenen korku veya derin nefrete karşılık gelen Zenofobi (*Xenophobia*) kavramından türediğini akıllarda tutmak gerekir.¹⁹ Zenofobi/yabancı düşmanlığı, insanları topluma veya ulusal kimliğe yabancı veya yabancı oldukları algısına dayanarak reddeden, dışlayan ve çoğu kez onlar hakkında yargılarda bulunan tutumları, önyargıları ve davranışları tanımlar.²⁰ Zenofobi tüm göçmen, mülteciler ve sığınmacı kategorilerini etkiler. Bununla birlikte, farklı göçmen grupları, kültürel ve etnik yapılarına, sınıf kompozisyonlarına ve göçmenlik statülerine bağlı olarak yabancı düşmanlığı yaşayabilir.

Bilindiği üzere Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki çatışmaya dayalı iki kutuplu dünya düzeni, dünyanın karşıt güçlerini ve dengelerini oluşturmaktaydı. Ancak 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte güç dengesi değişti ve adeta bir "öteki" boşluğu oluştu. Oluşan bu "öteki"

¹⁶ Hakan Olgun, "Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofobyaya", *Diyanet İlmî Dergi*, 44/3 (2008), 32.

¹⁷ Chris Allen, "Justifying Islamophobia: A post- 9/11 Consideration of the European Union and British Context", *American Journal of Islamic Social Sciences* 21/3,(2004), 23.

¹⁸ Nathan Lean, *The Islamophobia Industry: How The Right Manufactures Fear of Muslims* (London: Pluto Press, 2012), 5.

¹⁹ Kadir Canatan, "İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm* ed. Kadir Canatan - Özcan Hıdır (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007), 26.

²⁰ Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference, *Declaration on Racism, discrimination, Xenophobia and Related Intolerance against Migrants and Trafficked Persons*, Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Teheran, Iran. 18 February 2001.

boşluğu teorik anlamların ötesinde pratik açıdan yeni bir “düşman” arayışını ifade etmektedir. Değişen bu güç dengeleri ile komünizm yerine yeni düşmanlar olarak İslam ve Müslümanlar ikame edilmiş, daha doğrusu mevcut husumet yukarıda belirtilen gelişmelerle daha somut ve görünür hale gelmiştir. Özellikle son dönem artan mülteci ve sığınmacı sayısı karşılıklı karşı karşıya gelen Batı Avrupa dünyası, bu yükselişi bilhassa Arap ve İslam dünyasından kendi uygarlık ve kültürel kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Ne var ki özellikle 11 Eylül 2001’den sonra ivme kazanan bu söylemler, günümüz dünyasında hem dini hem de din dışı terimlerle birleşerek yeni terimlerle hayat bulacak bir vizyonun yolunu açmış ve Müslümanlar artık korku ya da tehdit olmanın çok ötesinde, bir soruna ve düşmana dönüşmüştür.

Modern anlamıyla İslamofobi kelimesi ilk olarak 1992 yılında Etienne Dinet tarafından yazılan bir yazıda kullanılmış²¹ ve Batı Avrupa’da Müslümanların maruz kaldığı ayrımcılığı ve düşmanlığı ifade etmek üzere konuşma diline yerleşmiştir. Terimin yukarıda bahsettiğimiz anlamda tartışılması ve yaygın olarak kullanılması, 1997 yılında Runnymede Trust tarafından hazırlanan “Islamophobia: A Challenge For Us All” (İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma) başlıklı raporla gerçekleştirilmiştir. Bu raporda İslamofobi “Müslümanlara yöneltilen temelsiz korku ve hoşnutsuzluğu ihtiva eden bir bakış açısı veya dünya görüşü” olarak tanımlanmış ve bu bakış açısının günlük hayatta Müslümanlara yönelik toplumsal dışlanma ve ayrımcılık gibi sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.²²

2.1. Irkçılık ve İslamofobi İlişkisi

İrkçi düşünce ve görüşler söylemler yoluyla üretilip yeniden çoğaltılırken; öte yandan, ayrımcı dışlayıcı uygulamalar hazırlanır, teşvik edilir ve gerekçelendirilir.²³ Hem hükümet hem de yurt güvenliği ve terörle mücadele konusundaki popüler söylemler, yalnızca göçmenler veya vatandaşlar için değil dünyanın birçok yerindeki Müslümanlar için de sosyopolitik bir iklim yaratmıştır. Müslümanlar, onları zor duruma sokan ırk ayrımcılığı ve göçmenlik izlemesinin yanı sıra nefret suçları da dâhil olmak üzere daha yüksek düzeydeki ayrımcılığa karşı savunmasız kalmıştır. Dolayısıyla İslamofobiyi anlamak için bu söylemleri iyi analize etmek önemlidir.

İrkçilik sadece kendi gibi olmayı dışlamak ya da ona psikolojik şiddet uygulamak demek değildir. İrkçilik doğası gereği bu tür hor görme ve korku

²¹ Etienne Dinet, “L’Orient vu de l’Occident,” (Rue Jacob, Paris: Paul Guethner, 1922).

²² Bkz: Runnymede Trust, “Islamophobia: A Challenge For Us All (1997)”, 2 <http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf> (10.05.2023)

²³ Reisinger and Wodak, *Discourse and Discrimination*, s.1.

içerir, ancak bundan daha fazlasıdır. Irkçılığın güncel tezahürlerinden biri, daha önce işaret ettiğimiz gibi farklı kültür ve dinlere mensup insanların günlük toplumsal yaşamlarında psikolojik ve/ya sosyal şiddete maruz kalmaları şeklinde ortaya çıkabilmektedir.²⁴ Bu anlamda klasik ırkçılıkta Avrupalıların veya Amerikalıların siyahilere yönelik ayrımcılığı akla gelirken, ırkçılığın bu yeni boyutunda, özellikle 11 Eylül sonrası, tarihi ve modern ırkçılık kesişimi olarak İslamofobi ve onun kurbanları olan Müslüman topluluk öne çıkmaktadır. Yalnızca Müslüman oldukları için korkulması, nefret edilmesi ve hatta iğrenilmesi anlamına gelmektedir. Bu sıralamada onları, yine siyahiler ve Yahudiler takip etmektedir.

11 Eylül olaylarından sonraki ilk büyük rapor, Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (*European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia* (EUMC)) tarafından yayınlanmıştır. “11 Eylül Sonrası Avrupa Birliğinde İslamofobi Konulu Özet Rapor”²⁵ başlıklı raporda on beş AB ülkesinde Müslümanlara yönelik ırkçılık ve ayrımcılık eylemleri belgelenmektedir. Müslümanların psikolojik baskılardan fiziksel saldırılara kadar çeşitli şekillerde İslamofobik eylemlere maruz kaldıklarına, ancak daha da önemlisi Müslümanlara karşı düşmanlığın tıpkı göçmenlere ve azınlıklara yönelik yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu raporda İslamofobi, anti-Müslim ve zenofobi gibi kavramlar kullanılmış fakat bu kavramların ayrıntılı tanımlarına değinilmemiştir. Özetle, bu rapora göre, “etnik kimlikleri ve/veya dini eğilimleri ne olursa olsun birçok Avrupalı Müslüman çalışma, eğitim ve barınma alanlarında ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Müslümanları ve Orta Doğuluları karalama ve dışlama süreci, 11 Eylül’den çok daha öncesine dayanmaktadır. İslamofobinin tarihsel gelişimi, böyle isimlendirilmediği dönemlerde bile XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa’sının Batı kolonizasyonunu haklı çıkaran, dünyanın bölgelerini sınıflamaya yönelik sistemlerin bir parçası olarak “ırksal” kategorilerin geliştirilmesiyle iç içe geçmiştir. Başka bir deyişle, Amerikan oryantalizmi ve İslamofobisinin, Hıristiyan yerleşimcilerin Kutsal Topraklar efsanesine kadar götürülebilecek uzun bir geçmişi vardır. Çünkü Yeni Dünya’da Avrupalı Hıristiyan misyonerler, “dinsiz vahşiler” yani ilahi emre göre medenileştirilmesi gereken Kuzey Amerikalı yerliler üzerinde ifa ettikleri “barbar kâfirler” fikrini Kuzey Amerika’ya aktarmıştır.²⁶ Oryantalistler tarafından tasvir edilen “kâfir” ve “barbar” Arap imgeleri, Amerikan ulusal kimliğine bir antitez sunarak

²⁴ Etinne Balibar -Immanuel Wallerstein, *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, çev. Nazlı Ökten (İstanbul: Metis Yayınları, 2000), 44.

²⁵ Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, Christopher Allen - Jorgen S. Nielsen, EUMC 2002.

²⁶ Sunaina Maira, “İslamofobi ve Teröre Karşı Savaş: Gençlik, Vatandaşlık ve Uyuşmazlık”, *İslamofobi: 21.Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, ed. John L. Esposito ve İbrahim Kalın, çev. İsmail Eriş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 176.

ve Amerika'nın emperyalist genişlemesini ve askeri, siyasi ve ekonomik müdahaleleri de dâhil irksal hâkimiyetini meşrulaştırmasına ve Orta Doğu'da sömürgeci projelerini desteklemesine yardım ederek tarihi açıdan Amerikan popüler kültürüne yayılmıştır.²⁷ Bu anlamda İslamofobiyi ırkçılık açısından ele aldığımızda bunu özellikle Amerika'nın Arap ırkçılığı bağlamında konuşabiliriz. Çünkü Arap ırkçılığı ve İslamofobi arasında özellikle 11 Eylül sonrası Amerika ve Amerikalıların tutum ve davranışlarında yakın bir ilişki söz konusudur. Bu durum Arap aleyhtarı ırkçılığın daha dikkatli sorgulanmasını da beraberinde getirir.²⁸ Tarihsel olarak Arap-Amerikalılar, Orta Doğu'da kriz patlak verdiğinde marjinalleşmiş ve arada kalan bir azınlık olmuştur. 1967-73 Arap İsrail savaşlarından sonra Arap-Amerikalılar kendilerini hem medyadan hem de Amerikan toplumunun çoğunluğundan gelen anti-Arap ırkçılığının etkisiyle mücadele etme gücünden yoksun bulmuştur. Saldırıları gerçekte Arap karşıtlığı, etnik sindirme, irki stereotipleştirme²⁹, damgalama ve bazen de fiziksel saldırılar şeklinde daha çok toplumsal saldırılar şeklinde ortaya çıkmıştır.³⁰

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra servis edilen "Arap-Müslüman tehdidi" kurgusu, bazı yazarların İslam'ı hatırlatan tüm sembollere karşı savunmacı ve cezalandırıcı olunması gerektiği yönündeki fikirleri meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. İrkçilik karşıtı *Halklararası Dostluk Hareketi'ne* (MRAP) göre bu meşrulaştırma hareketlerini teşvik eden en önemli faktör aşırı sağcı ve radikal Siyonistlerin sahip olduğu, *Liberty-Web*'deki yabancı düşmanı ve İslam karşıtı web siteleridir.³¹ Bu ırkçı sitelerde geleneksel göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı yerini özel olarak İslam karşıtı bir anlayışa bırakmıştır. Bu anlayışla ölüm çağrıları yapılmış ve Müslümanlara karşı faaliyetlerde bulunulması için insanlar örgütlenmiştir. Vincent Geisser'e göre İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan nefret ve ayrımcılık, aşırı milliyetçiler için yeni bir buluşma noktası haline gelmiştir. Bu eylemler son yıllarda bazı devlet yetkilileri

²⁷ Maira, "İslamofobi ve Teröre Karşı Savaş: Gençlik, Vatandaşlık ve Uyuşmazlık", 176. Memni, *Racism*, 180.

²⁸ Steven Salaita, *Anti-Arab Racism in the USA: Where it Comes From and What it Means for Politics Today* (London: Pluto Press, 2006), 11.

²⁹ Stereotip terimi, genellikle kendinden olmayan diğer insanların içine yerleştirildiği kategorileri ifade etmektedir. Bu anlamda, stereotipler, diğer bir bireyi veya bireyler grubunu tanımlamak için kullanılan basitleştirilmiş betimsel kategoriler olarak tanımlanabilir. Walter Lipmann, belli bir kalıba sokulan yargıların davranışlarımıza olan etkisini şöyle özetler: "Önce görüp sonra tanımlamayız, önce tanımlar sonra görürüz. Buradan hareketle Stereotipler ve ön yargılar insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerinin bir biçimidirler. Bkz: Dilek İmançer, *Medyayı Anlamak: Stereotipler, Değerler ve Söylem* (Ankara: De Ki Basım Yayım, 2010), 26.

³⁰ Ejder Okumuş, "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, ed. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007), 236-237.

³¹ Söz konusu siteler için bkz: "contreislam.org", "sos-racaille.org", "ennemiin-terieur.org", "oumma.org", "islam.verite.org", "algeriefrancaise.org". Vincent Geisser, *İslamofobi* (İzmir: Mavi Ufuklar Yayınları, 2010), 16.

tarafından gizlice desteklenen bir “profesyonel İslamofobinin” ortaya çıkışını hızlandırmıştır.³² Birçok İslam karşıtı ülkede gözlemlenen bu İslamofobik ırkçılığın yeni ideolojik duruşu ile bu ırkçı imalar, Avrupa’daki ırkçılığı İslam’a ve Müslüman göçmenlere yöneltmiştir.³³

3. İslamofobinin Antisemitizmle İlişkisi

Hem Runnymede Trust’ın 1997 yılında hazırladığı rapor, hem de EUMC’nin 2003 yılında yayımladığı “*The Fight against anti-Semitism and Islamophobia: Bringing Communities Together*” başlıklı rapor³⁴ ve kamuoyuna diğer kuruluşlar tarafından tespit edilen ayrımcılık ve ırkçılığı ima eden kavramların içerikleri sadece “İslamofobi” kavramını göstermekle kalmamıştır. Bu içerikler ayrıca kamusal ve akademik tartışmalarda, antisemitizm ile İslamofobi arasındaki ilişkiye dair karşılaştırmalı yaklaşımların ve analogilerin olasılıkları ve sınırlarına dair bir tartışma da doğurmuştur. Bu tartışmada çeşitli alanlardan bilim insanları, antisemitizm ile İslamofobiyi karşılaştırmak, benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymak için bir araştırma başlatmış ve birtakım soruları gündeme taşımıştır. Söz gelimi, Batı dünyasında giderek yükselişe geçen İslam korkusu/ karşıtlığı, nefret ve ırkçılık eğilimi ile özellikle Orta Çağ’da ve XX. yüzyılda yaşanan antisemitizm arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir yahut kurulabilir mi? Ya da başka bir deyişle, günümüz Müslümanları Avrupa’nın yeni Yahudileri olarak görülebilir mi?

db | 511

İslamofobi ve antisemitizm kavramlarının benzerlik ve farklılıklarına ilişkin tartışmalara baktığımızda, tartışmaya yönelik bazı tarihsel, teolojik, kavramsal birtakım açıklamalar geliştirilmiş olsa da daha önce vurguladığımız gibi tartışmanın ekseninde “öteki anlayışı” ve “ırkçılık” kavramları yer almaktadır. Bu bağlamda İslamofobiye “ırkçılık” özelinde değerlendiren bir kısmı onu antisemitizmin devamı olarak görürken bir kısmı da bu iki kavramın hiçbir şekilde bağdaştırılamayacağını savunmuştur. Bu açıdan bazı düşünür ve akademisyenler iki kavram arasındaki benzerliklerin farklılıklardan daha fazla olduğunu savunurken, bazıları da antisemitizmin kendine özgü bir tarihi olduğunu ve İslamofobi ya da başka ırkçılık türleriyle karşılaştırılamayacağını iddia ederek böyle bir benzetmeye karşı çıkmıştır.³⁵ Bu çerçevede biz de İslamofobi ve antisemitizm karşılaştırmasına yönelik farklı yaklaşımları ırkçılık ve kültürel ırkçılık çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

³² Vincent Geisser, *İslamofobi* (İzmir: Mavi Ufuklar Yayınları, 2010), 16-17.

³³ Barın, *İslamofobi ve DAES*, 111.

³⁴ European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), *The fight against Anti-Semitism and Islamophobia Bringing Communities Together* (Brussels/Vienna: European Commission, Fall 2003).

³⁵ Enes Bayraklı- Oğuz Güngörmez, “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak: Kapsamlı Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Muhafazakâr Düşünce*, 53/1 (2018), 123.

3.1. İslamofobi ve Antisemitizmde Benzerlikler ve Farklılıklar

Antisemitizm kavramı kelime olarak Batı'da Yahudilere karşı artan nefreti veya Yahudilere yönelik ırksal nefreti ifade eder. Bernard Lewis antisemitizmi "Yahudilere yönelik özel bir ön yargı, baskı veya nefret durumu" olarak tanımlar.³⁶ Buna göre antisemitizm, etkisi uzun bir geçmişe ve kıtalara yayılan bir Yahudi nefret ve daha özeldir XIX. yüzyılın sonlarına doğru Orta Avrupa'da görünür olan ve Holokostla yükselişe geçen, siyasi bir hareket ve ideolojinin adıdır. Yahut da Hristiyanlığın Yahudi kökenleriyle çatışmasından ve Holokost'ta kötülük amacına ulaşmasından kaynaklanan, etnosentrik ve dinsel bir Yahudilik karşıtlığı ve patolojik bir durum ya da hepsinin birleşimidir.³⁷ Antisemitizm gibi bir ırkçılık türünü yalnızca Holokost'a indirgemenin yanıltıcı ve tehlikeli olacağını vurgulayarak bunun tarihsel boyutları bulanıklaştırmakla kalmayıp bugünkü manasını anlamayı da imkânsız hale getirdiğini vurgulayan görüşler söz konusudur.³⁸ Ivan Kalmar ise anti-Semitizm kavramına özel olarak değinerek, kavramın yalnızca Yahudileri değil, Müslümanlar da dâhil olmak üzere tüm Semitik ırkı "ortak olarak inşa edilmiş uzun bir tarihin görüntüsü" olarak ifade etmiştir.³⁹ Buradan bakıldığında hem antisemitizm hem de İslamofobi terimleri XIX. yüzyıla kadar uzanan, ancak kökeni çok daha eskiye dayanan kavramlardır.

512 | db

Genel hatları itibarıyla Yahudiler ve Müslümanlara yönelik düşmanlığı mercek altına alanların çoğu tespiti kültürel ırkçılık ekseninde şekillenmektedir. Bu çerçevede yürütülen tartışmalarda bilhassa Müslümanlar ve Yahudilerin kültürel olarak diğerlerine göre daha farklı oldukları vurgulanarak, Avrupa'nın ortak değerlerine yabancı kaldıkları konusu dile getirilmektedir.⁴⁰ Nasar Meer de modern Yahudi nefretinin XIX. yüzyılda antisemitizme evrilerek ötekileştirilenin dinden ırka yöneldiğini ve bu kırılma noktasına neden olan ırkçı mekânın iyi bir şekilde anlaşılması gerektiğini belirterek kavramsal tartışmalarda kültürel ırkçılık vurgusu üzerine durulması gerekli olduğunu savunur. İç içe geçmiş sosyal eğilimler yerine kültürel ırkçılığı merkeze alma taraftarı olan Meer, İslamofobinin ve antisemitizmin Yahudi ve Müslüman azınlıkları ırklaştıran kültürel bir bileşim olarak okumak gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴¹

³⁶ Bernard Lewis, "The New Anti-Semitism", *The American Scholar*, 75/1 (2006), 25-36.

³⁷ Steven Beller, *Antisemitism: A Very Short Introduction* (United Kingdom: Oxford University Press, 2007), 1.

³⁸ Farid Hafez "Comparing anti-Semitism and Islamophobia: The state of the field", *Islamophobia Studies Journal* 3/ 2 (2016), 20.

³⁹ Ivan Kalmar, "İslamofobi Yeni Antisemitizm midir", *Analiz, Seta*, 233 (Nisan 2018).

⁴⁰ Bayraklı - Güngörmez, "İslamofobi ve Anti-Semitism Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak", 123.

⁴¹ Nasar Meer "Semantics, scales and solidarities in the study of antisemitism and Islamophobia", *Ethnic and Racial Studies*, 36/ 3 (2013), 504.

Bu anlamda iki ırkçılık türü arasında bir ilişki olduğunu ifade edenler Haçlıların Yahudilere ve Müslümanlara yönelik muamelesinin niteliğini, birinci Haçlı Seferi'nden çok önce belirlendiği ve bu ilişkinin zamanla farklı yollarla evrimleştiği tezini savunmuş ama nihai olarak Yahudi ve Müslümanları “paylaşılan ırkçılık hikâyesinin ortak özneleri” olarak görerek onları ortak paydaya yerleştirmişlerdir.⁴² Bu ortak paydada, her iki ırkçılık kaynaklı nefret türünde de, Yahudilerin bir zamanlar Avrupa toplumunda gettolar, Müslümanların ise “paralel toplumlar” oluşturduğu söylemleri kullanılmaktadır. Bu algı biçiminde Yahudilerin iç sorunlarını “hakemlik” müessesesi aracılığıyla çözdüğü, Müslümanların ise özellikle Kuzey Afrika ve bazı Arap topluluklarında şeriat kurallarına göre hareket ettikleri düşüncesi vardır.⁴³ Her iki toplum da iç huzuru bozan ve yerli halkın yaşam biçimlerini kısıtlayan ya da yaşam kalitesini düşüren gruplar olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi sadece yaşam tarzlarına değil, aynı zamanda bağlı oldukları inanç sistemine de hamledilir. Bu anlamda Yahudi toplumunda baskın olarak görülen “cemaat” dayanışması, ne kadar tehdit olarak görülüyorsa, Müslüman toplumun “ümme” anlayışı da o kadar tehdit ve tehlike unsuru olarak görülmektedir. Ayrıca Yahudi toplumunun sinagog çevresinde oluşturduğu otokratik yapı ve gettolar ile İslam'daki cami ve imam ilişkisi üzerinden oluşturulan benzer ilişki ırkçı çevreler tarafından büyük bir şüpheyle karşılanmaktadır.⁴⁴ Yahudi ve Müslümanların paylaştıkları düşünülen ortak kadere rağmen Yahudilerin her zaman liberalizm, kapitalizm ya da komünizm gibi değerlerle uyumlu olarak görüldüğünü fakat Müslümanların gerici ve modern hayatla bağlarının kopuk olduğu gibi farklılaşan söylemlerle ön planda oldukları da bir gerçektir.⁴⁵ Buradaki fark Matti Bunzl'un tespitinde olduğu gibi “Yahudilerin içerideki düşman, Müslümanların dışarıdaki düşman” olarak ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, Batı dünyasında artan Müslüman göçmen sayısı ile birlikte, Müslüman vatandaşlar artık Haçlı Seferlerinden kalan gerçek ve/veya algılanan “dış düşmanlar” veya “yabancılar” değildir, dış düşmanlık motifi artık Yahudiler için olduğu gibi iç düşmanlığa doğru evrilmiştir.⁴⁶

Müslümanların artık “dış” tehditten “iç” düşmana doğru evrildiği tespiti ise bizi İslamofobinin yeni antisemitizm olarak ele alınıp alınamayacağı sorusuna götürmektedir. Bu bağlamda Matti Bunzl, aşırı sağ partilerin Yahudi karşıtlığını Müslüman karşıtlığına doğru yönelttiğini

⁴² James Renton - Ben Gindley ed. *Antisemitism and Islamophobia in Europe: A Shared Story* (London: Palgrave Macmillan, 2017), 6, 25.

⁴³ Ergun Göknel, *Öteki'den Düşman'a* (İstanbul: Kanak Yayınları, 2015), 71.

⁴⁴ Göknel, *Öteki'den Düşman'a*, 75.

⁴⁵ Sabine Schiffer - Constantine Wagner, “Anti-Semitism and Islamophobia - New Enemies, Old Patterns.” *Race and Class*, 52/3 (2011), 81.

⁴⁶ Schiffer, Wagner, “Anti-Semitism and Islamophobia - New Enemies, Old Patterns”, 81.

ve günümüzde aşırı sağ hareketlerin anti-Semitik özelliklerini kaybederek çok daha yoğun bir şekilde İslam karşıtlığı yaptıklarını ve İslamofobiyi beslediklerini ifade etmektedir.⁴⁷ Burada bir parantez açmak gerekirse, Avrupa’da ikamet eden bazı Yahudilerin, özellikle sağcı hareketlerden gelen dışlama, saldırı ve ötekileştirmeden kurtulmak için sol partilere yanaşarak, sosyalist ve komünist hareketlerin içinde kendilerine alan açtıkları ve bu şekilde toplumda tutundukları dile getirilmektedir. Bu noktada acaba Müslümanlar da benzer bir tutum içerisinde bulunabilir mi sorusu ister istemez akıllara gelmektedir. Ne var ki bu soruya müspet bir cevap vermek mümkün görülmemektedir. Böyle bir tutumun benimsenmesi her ne kadar İslamofobinin insan hakları, özgürlük, ayrımcılık gibi konular ekseninde ele alınmasına katkı sağlayacak olsa da günümüzde sol ve liberal kesimler bugün seküler görünümüne çok daha fazla sarılmaktadır. Bu durumu göz önünde bulundurduğumuzda dini pratiklerini sahiplenen Müslümanlara yönelik ön yargı beslemeleri söz konusu girişimlere engel olmaktadır. Diğer bir ifadeyle günümüzde liberal ve sol eğilimli partiler Müslümanlara yönelik politikalarında en az aşırı sağ partiler kadar karşıt yöntemler izlemekte ve bunu çeşitli söylem ve girişimlerle ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında sol eğilimli partiler İslamofobinin Avrupa’daki artışına en az sağ kanat partileri kadar katkılar sağlamaktadır.⁴⁸

514 | db

Ferid Hafez ise Müslümanlık ve Yahudilik gibi ırksal değil dini boyuta sahip kavramların ırkçılık olgusu etrafında tartışıldığını, ırkçılık teorilerinin dini kimliği bir farklılık türü olarak kabul etmede muğlaklık yaşadığını belirtmektedir.⁴⁹ Fakat burada kullanılan “Yahudilik gibi ırkla ilgisi olmayan” ifadeleri kanaatimizce eksik bir açıklamadır. Kelime terminolojik olarak bu anlamda dini sebepleri incelemektedir ama kavramın tam manasını karşılamamakta ya da tam kullanım alanına işaret etmemektedir. Daha ziyade dini merkezli olan bu yaklaşım biçimi XX. yüzyılda Almanya’da gelişen Nasyonal Sosyalizm ile din karşıtı değil saf ırkçı bir ideolojiye dönüşmüştür.⁵⁰ Bununla birlikte antisemitizm kelime olarak Yahudi düşmanlığı anlamına gelse de Yahudilik bünyesinde sadece dini unsurları değil aynı zamanda hatta daha fazla etnik özellikleri barındırmaktadır. Çünkü Yahudilik dini olmaktan önce etnik kökeniyle ön planda olan bir dini gelenektir; din ile ırk özdeşdir. Diğer bir ifadeyle Yahudilikte din ile etnisite iç içe geçmiştir.⁵¹ Yahudilik sahip olduğu inanç sistemi noktasında bir dünya dininin özelliklerini taşımaktadır fakat aynı zamanda bir yaşam tarzına ve dinî-etnik kimliğe karşılık gelmektedir.

⁴⁷ Matti Bunzl, “Between anti-Semitism and Islamophobia: Some thoughts on the new Europe”, *American Ethnologist*, 32 /4 (2008), 501.

⁴⁸ Bayraklı - Güngörmez, “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırma”, 144.

⁴⁹ Hafez “Comparing anti-Semitism and Islamophobia: The state of the field”, 20.

⁵⁰ Göknel, Öteki’den Düşman’a, 73.

⁵¹ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2008), 9.

Dolayısıyla doğası ve iç dinamikleri bakımından hem millî hem de evrensel unsurlar taşır. Nitekim antisemitizm kavramı çıkış noktası itibarıyla teolojik temelleri olan bir kavram gibi görünse de dini/kültürel motifleri olmasının yanı sıra ırksal temelleri de olan bir kavramdır. Yine antisemitizm bağlamında hem ırka hem de o ırkın dini olan Yahudiliğe bir karşıtlık söz konusudur.

Bugün özellikle Avrupa’da ikamet eden Müslümanlar XX. yüzyılın başındaki Yahudi toplulukları gibi mütalaa edilebilir mi sorusuna tekrar dönecek olursak, Bunzl buna hayır cevabını veren araştırmacılardan bir tanesidir. Çünkü bu karşılaştırmayı her şeyden önce entelektüel ve politikadan bağımsız ve dolayısıyla tarafsız bir karşılaştırma olarak görmez ve bu sebeple genel düzeyde bu iki grup asla aynı kabul edilemez. Ayrıca, eğer bir karşılaştırma yapılacaksa bile bunun, antropologlar, sosyologlar veya tarihçiler tarafından iki grup arasında benzerlik ve farklılıklar bulabileceğimiz felsefi bir bakış açısından hareketle yapılması gerektiği kanaatindeyiz.⁵²

İslamofobi ve antisemitizmin altında yatan nedenler üzerine yapılan tartışmaların bir kısmında bu ikisi arasındaki en önemli farkın sahip oldukları önyargı türü olduğunu belirtenler de bulunmaktadır. Buradan hareketle antisemitizmin mantık dışı ve irrasyonel korkulara dayandığını, İslamofobinin ise tam tersine İslami köktencilığe dayandığını öngörüyoruz.⁵³ Daha açık bir ifadeyle Dobkowski, antisemitizmi, anlamsız ve paranoyak fantezilere ve akıl dışı korkulara dayandığı için dışlayıcı değil, ideolojik önyargıların nedeni olarak tanımlarken, İslamofobinin radikal İslamcılar ve aşırılık yanlıları nedeniyle reel bir sebebe dayandığını ileri sürmüştür. Dobkowski’nin İslamofobi ve antisemitizmin altında yatan sebeplere yönelik ortaya koyduğu tartışmalarda iki olgunun dışlayıcı mı yoksa ideolojik ön yargı türüne mi dair olduğu konusunda ileri sürdüğü tartışma önemlidir ama öte yandan eleştiriye oldukça açıktır.⁵⁴ Çünkü Müslüman korkusunun Yahudi korkusundan farklı olarak İslami köktencilığe atıfta bulunarak meşrulaştırıldığını iddia etmek, sorunlu bir yaklaşımdır. Tpkı Schiffer ve Wagner’in de ifade ettiği gibi iddia edilen gerçeğin bu kullanımı bile kendi başına ırkçıdır, çünkü temel, ırkçı bir genellemeye dayanır (bazı radikal Müslümanların eylemleri dini kimlikleri üzerinden açıklanır ve daha sonra bu özellikler tüm Müslümanlara atfedilir).⁵⁵ Ayrıca Dobkowski’nin İslamofobinin rasyonel korkulara dayandığını belirttiği bu genelleme, İslamofobinin az sayıda Müslümanın bulunduğu veya hiç bulunmadığı

⁵² Bangstad -Bunzl, “Anthropologists Are Talking About Islamophobia and Anti-Semitism in the New Europe”, 215.

⁵³ Michael Dobkowski, “Islamophobia and Anti-Semitism”, *Cross Currents*, 65/3 (2015), 324.

⁵⁴ Bayraklı- Güngörmez, “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak”, 131.

⁵⁵ Schiffer, Wagner, “Anti-Semitism and Islamophobia - new enemies, old patterns”, 80.

ülkelerde yükselişini veya “Müslümanlar tüm dünyayı ele geçirecek” gibi ortaçağ teorilerinin giderek yaygınlaşmasını açıklamaktan uzaktır.⁵⁶

Düşmanlığın temelinde dini sebepler olduğunu ima edenlerin önemli dayanağı, her iki toplumun da bir şekilde dünyayı ele geçireceklerine dair düşünceleridir. Bu bakımdan Yahudilerin 1700’lerde karşılaştıkları bu görüşün temelinde, demokrasi ve liberal değerleri yayarak Kilise ve monarşinin sonunu getirecekleri ve Avrupa’daki siyasi yapıyı değiştireceklerine dair panik ve kaygı yatmaktadır.⁵⁷ Müslümanların ise Kudüs fethi başta olmak üzere sonrasında Endülüs fethi ve buradan zuhur eden İslam medeniyetinin tarihte bıraktığı izler ve yine Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul’u fethetmesi ve Viyana kapılarına kadar gitmesi, onların Hıristiyan tasavvurunda bir tehdit olarak algılanmasında önemli köşe taşlarıdır. Bugün Müslümanların demokrasi ve özgürlükleri sona erdirerek Avrupa değerlerini aşındıracakları ve yerine İslami bir düzen kuracakları korkusu onları inşa edilmiş din düşmanlığının bir parçası haline getirmektedir. Çünkü Batılılara göre Müslümanların ilk çağlardan itibaren fetih ve yayılcı hareketlerinin arkasındaki en önemli motivasyon İslam’dan kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, İslam’ın tevhid inancı ile siyasi güç arayışı arasında kurdukları bağ, Batı’yı böyle düşünmeye sevk etmektedir. Bu noktada biz de bu düşüncelere katılıyoruz. Hıristiyanların dışlaması temel sebep olsa da bu dışlanmayı siyasi konjonktürden bağımsız ele alamayız. Çünkü bugün hem Avrupa’da hem de Amerika’da farklı dinlerden pek çok inanan yaşıyor. Ancak özellikle Yahudiler ve Müslümanlar kültürleri, yaşam tarzları, dinleri ve etnik kökenleri bakımından makbul kimliğin dışında tutulmuş ve dışlamaya maruz bırakılmıştır. Üstelik bu dışlayıcılık Hıristiyanlığın kendisini Avrupa kültürüyle özdeşleştirmesinden önce başlamıştır. Gerekçe sadece ötekileştirme ya da Hıristiyan dışlayıcılığı olsaydı bugün Batı’da yaşayan diğer din mensupları için de bu dışlayıcılığın aynı oranda geçerli olması lazımdı. Öyleyse Batılıların bu dinlerin dünyaya hâkim olacağına dair korkularında doğruluk payı vardır. Fakat diğer yandan Ivan Kalmar’ın ifadesiyle burada bir ironi söz konusudur. Çünkü tarihsel açıdan tek tanrıya tapmayı bir dünya imparatorluğu inşa etmenin gerekçesi olarak ilk kullananlar bizzat Hıristiyanlardır ve İslam’ın siyasi iktidar arayışı ilk kez Bizans’a muhalefeti sırasında ortaya çıkmıştır. Daha sonraları Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki mücadeleler ilk başta Müslümanların lehine görünse de en azından XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Hıristiyan Batı egemenliği ile sonuçlanmıştır. Hatta Müslüman deneyimi Doğulu bir emperyalizmi beslemekten çok daha fazla Batı emperyalizmine direnen bir deneyim olmuştur.⁵⁸

⁵⁶ Bayraklı- Güngörmez, “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak”, 131.

⁵⁷ Bayraklı- Güngörmez, “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak”, 123.

⁵⁸ Ivan Kalmar, “İslamofobi Yeni Antisemitizm midir”, 15.

Buraya kadar İslamofobi ve antisemitizm kavramları arasında var olduğunu düşündüğümüz, bazen “öteki” anlayışının bir ürünü olarak, bazen ırkçılık bazen de dini gerekçelerle aralarında kurulmaya çalışılan benzerlikleri özetlemeye çalıştık. Çok önemli ortak noktaları olsa da bahsi geçen kavramlar arasında bazı sebeplerden kaynaklanan farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin en önemli fark, antisemitizm kavramındaki düşmanlığın kaynağının dinsel olması, ancak aynı zamanda ırksal nefreti de ifade etmesidir. Ancak anti-İslamizm veya İslamofobi kavramı saf anlamda din ve kültüre dayalı bir düşmanlık biçimi olmakla birlikte çok daha ideolojik ve politiktir. İslam karşıtlarının ırkı veya etnik kökeni ne olursa olsun her Müslümanı tehlikeli ve tehdit edici bulmasının nedeni budur. Bir Amerikalı ya da sonradan Müslüman olan bir Avrupalı bile bu düşmanlığın muhataplarından biridir.

Antisemitizm ve İslamofobi'nin farklılaştığı noktalardan bir tanesi de Avrupa'daki süreçlerinin siyasi açıdan farklı şekillerde sonuçlanmasıdır. Özellikle XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve moderniteyi temsil eden Aydınlanma Hareketi gibi Avrupa içerisinde ortaya çıkan bazı gelişmelere paralel olarak Avrupa ve Amerika Yahudileri dini ve kültürel dünyalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Her ne kadar bu gözden geçirme bir yandan Yahudilerin yaşadıkları bölgelerde eşit haklara sahip olması gerektiğine vurgusunu öne çıkartarak onları gettolarından kurtararak özgürleştirmişse de öte yandan geleceğe dayalı dinî otoritenin Yahudi toplumu üzerindeki belirleyici ve birleştirici etkisinin ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Avrupa içerisinde yaşayan Yahudiler, Aydınlanmanın getirdiği bu yeni hoşgörü ortamına entegrasyon ve sosyalleşme yanlısı Yahudilikten her şeyi reddeden katı ve statik karakterli yapıya kadar çeşitli şekillerde karşılık vermiştir.⁵⁹ Bu zıt kutuplar içerisinde dini dışlayacak şekilde salt milliyet ve etnisite eksenli seküler Siyonizm hareketi konumuz açısından özellikle önemlidir. Yaklaşık altı milyon Aşkenaz Yahudi'sinin Alman Nazi idaresi tarafından toplama kamplarında sistematik bir şekilde öldürülmesi Siyonizm hareketine ciddi bir ivme kazandırmıştır. Nihayetinde İsrail Devleti'nin kuruluşu ile sonuçlanan ve Yahudi uluslaşma akımı olarak kabul edilebilecek Siyonizm'in Avrupa'da Yahudi azınlık tarafından benimsenmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Müslümanlar ise Avrupa'ya XX. yüzyılda, iş gücü açığını kapatmak üzere gitmiştir ve ilk kuşak göçmenler kültürel ve ekonomik seviye bakımından uzun süre proleter bir konumda oldukları için onlar üzerinden -en azından dinleri bahane edilerek herhangi bir düşmanlık dile getirilmemiştir. Fakat ilerleyen süreçte birkaç kuşak geçmesiyle birlikte ilk göçmenlerin çocukları artık Batılı ülkelerde dünyaya gelmeye, önemli pozisyonlar işgal etmeye ve işveren olarak iş dünyasına girmeye dahası artık konuk statüsünü reddedip

⁵⁹ Gürkan, *Yahudilik*, 40.

buldukları ülkelerin vatandaşı olmaya başlamıştır. Dil ve eğitim seveleri yerli halkla yarışabilecek düzeye ulaşan sonraki kuşak Müslümanlar artık babalarının yaptıkları işleri redderek, iş yaşamında yerli gençlerle rekabete girmiştir. Bu süreçte Avrupalıların Müslümanlara yaklaşımı da değişmeye başlamıştır. Müslümanlara yönelik baskı ve İslamofobik davranışların yükselmeye başladığı bu ortamda Müslümanlar dinlerine daha fazla sarılma eğilimde olmuştur. Dolayısıyla Yahudilerden farklı olarak İslamofobi, bir uluslaşma sürecine ihtiyaç duymayan Müslüman azınlığın Avrupa toplumuna entegrasyonu karşısında önemli bir engel teşkil etmiş ve söz konusu Müslüman azınlık içerisinde köktenci İslami ideolojinin temellenmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁰

Öte yandan unutulmamalı ki, bu düşmanlığın altında yatan bilgisizlik ve bu dinlerin kasıtlı yorumlarla insanlara yanlış tanıtılması, ileri sürülen birçok nedenle birlikte bu düşmanlığın bir yönünü oluşturmaktadır. Ortak bir kök neden olarak gösteremesek de, her iki kavramın da Batı Avrupa ve Amerika'nın "öteki" kavramının bir ürünü olduğu yine doğrudur. Her iki toplum da yabancı ülkelerden gelmiştir ve yabancı bir din ve kültüre sahiptir. Giyim alışkanlıkları, kurban törenleri ve devletle ilişkileri kendi özelliklerini göstermektedir. Bu özellikler bile tek başına Batı için "öteki" olmaya yeterlidir. Çünkü ayrımcılığın doğasında "öteki" olarak kendisi olmayanları dışlamak vardır. Bu bakış açısına göre "yabancı" aynı derecede "düşman"dır. Ancak bu husumeti sadece yabancı düşmanlığı kapsamında ele almak, konuya tarihsel bütünlük içerisinde bakıldığında eksik kalacaktır. Çünkü bu öteki anlayışında Müslümanlarla komünistler arasında bulamadığımız ama Müslümanlarla Yahudiler arasında görebildiğimiz benzerlikler var. Her dönemde birbiriyle yakından ilişkili olması, Yahudilik ve İslam'ı hem Hıristiyanlıkla hem de birbirleriyle ilişkili kılmaktadır.⁶¹

518 | db

Değerlendirme ve Sonuç

Özellikle beşerî bilimlerde kavramlar söz konusu olduğunda çoğu zaman görünenin ötesine gidilmelidir. Çünkü kavramlar anlamlardan çok daha fazlasıdır. Kavramlar anlam içeren her kültürel ve tarihsel deneyimle tekrar tekrar anlam kazanır. Bu nedenle kurgulanan kavramların hangi dönemlerde üretildiğine ve hangi koşullarda yaygınlaştığına dikkat edilmelidir. Bugün İslamofobi kavramı üzerine yapılan tartışmalarda, tartışmayı ortaya atanların niyetleri ve stratejileri ne olursa olsun, kavramın bu yönünü öne çıkardıklarını ve diğer taraflarını görmezden geldiklerini görüyoruz. Ancak oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan İslamofobi

⁶⁰ Caner Övşan Çakaş, "Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi", *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4 / 2 (2019), 246.

⁶¹ Kalmar, "İslamofobi Yeni Antisemitizm midir", 10.

kavramı, her şeyden önce ne çok kültürlü toplumların modern sorunları kapsamında ırkçılık ya da ayrımcılık gibi toplumsal bir sorun olarak ele alınacak kadar akademik bir çerçeveye ne de sadece ideolojik kalıpların içine hapsedilecek kadar siyasi bir çerçeveye sahiptir. Bunların hepsini içinde barındıran kültürel, siyasi, dini, felsefi, toplumsal ve psikolojik bir altyapıya sahiptir. Sıklıkla vurguladığımız İslamofobi kavramının tarihsel, teolojik ve siyasi temellerini hiçbir zaman göz ardı etmemekle birlikte, modern konjonktürde ırkçılık ve kültürel ırkçılık bağlamında da yeniden değerlendirilen/değerlendirilmesi gereken gibi bir kavram olarak karşımızda durduğu bir gerçektir.

Müslümanlara yönelik ayrımcılık, İslamofobik tutumların yanı sıra, genellikle bunlarla iç içe geçmiş olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığına bağlı nefrete de hamledilebilir. Çünkü terminolojik olarak İslamofobi kavramında ilk etapta korku ön plana çıksa da korku ve ayrımcı tavır arasında bir bağ olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Müslüman düşmanlığının da daha genel bir yabancı düşmanlığı ve göçmenlere ve azınlıklara yönelik ırkçılık bağlamında ele alınması gerekmektedir. Ama bir yandan da İslamofobiyi kültürel, dini ve siyasi bağlamlarından kopararak sadece ırkçılıkla tanımlamak hesaplı bir yaklaşımdır. Çünkü kurulmak istenen bu bağlantının altında ırkçı duygulara sahip kişilerin genellikle düşük sosyo-ekonomik statüde olmaları ve söz konusu dışlayıcı tutumların bu duygulara sahip kişiler tarafından yapıldığı fikrini insanlara empoze ettirmek vardır. Bu bakış açısıyla Müslümanlara yönelik ayrımcılık nispeten daha masum görünecektir. Oysa İslamofobinin entelektüeller, elitler ve akademik camia arasında oldukça yaygın olduğu düşünülürse bu gerekçe çok da makul görünmemektedir. İslam veya Müslümanlık gibi ilk etapta ırkla ilgisi olmayan, dini boyuta haiz kavramların ırkçılık olgusu etrafında tartışılmasını problemlili görmek yahut İslamofobinin ırkçılıkla açıklanamaz olduğunu söylemek onun bu olgudan bağımsız geliştiği anlamına da gelmemelidir. Elbette İslamofobinin klasik anlamda ırk, etnisite ya da millet temelli bir ırkçılık olup olmadığı tartışılabilir. Zaten bizim kanaatimiz de İslamofobinin klasik anlamda bir ırkçılıktan ziyade, ırkçılığın yeni bir kolu olan kültürel ırkçılık bağlamında değerlendirilmesi gerektiğidir. Çünkü Müslümanlar özellikle siyahi oldukları için yahut belli bir bölgeye ait farklı etnik kökenleri dolayısıyla dışlanmıyor; bizzat tabi oldukları dinleri ve kültürleri dolayısıyla dışlanıyorlar. Dolayısıyla kişilerin dini aidiyetleri, yaş, cinsiyet, milliyet ve ten renginin önüne geçmiş bulunmaktadır.

Metinde tartışılan bir diğer konu da günümüz modern dünyasında Müslümanların maruz kaldığı ayrımcılık ile özellikle Orta Çağ ve sonrasında yaşanan antisemitizmle arasında bir benzerlik kurulup kurulamayacağıdır. “İslamofobi yeni antisemitizmdir” ifadesiyle Müslümanların 11 Eylül

olaylarıyla birlikte Amerika’da ve İsviçre minare referandumu yahut karikatür krizlerinin ardından Avrupa’da karşı karşıya geldiği nefret kastediliyorsa evet; bu anlamda Yahudilerin II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşadığı ayrımcılıkla arasında benzerlik kurulabilir. Ancak elbette bu, Yahudi ayrımcılığının ortadan kalktığı anlamına gelmez. Yani birbirleriyle yer değiş tokuşu yoktur. Çünkü bir şeyin başka bir şeye yeni olduğu ifadesi eskisini ortadan kaldırmak değil, yeni olgunun eskisinden bir şeyler taşıdığı anlamına gelir. Ama öte yandan “İslamofobi yeni antisemitizmdir” demenin stratejik bir anlam taşıdığını düşünüyoruz. Çünkü bu söylemlerin özellikle son zamanların popüler alanı olan blog dünyasında, sosyal medyada veya diğer tartışma alanlarında yer almasını iyi niyetle yorumlamıyoruz. Ancak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerine yapılan tartışmalar bir yana, İslamofobi ve antisemitizmle mücadelede “İslamofobi yeni antisemitizmdir” ifadesi etkili bir slogandır. Bu slogan, Batı’da yaşayan insanlara İslamofobi ile antisemitizm gibi mücadele edilmesi gerektiğini hatırlatır. Bugün antisemitist eylemlerde bulunanlar hem toplumsal olarak hem de hukuken yargılanabilmektedir. Bu nedenle, Müslümanların Batı’da en azından yasal olarak haklarını aramalarını kolaylaştıracak bir öneri olarak, Müslümanların ilk yapması gereken İslamofobiyi antisemitizm olarak kavramsallaştırmaktır. İslamofobiyi kavramsallaştırmak hem İslamofobi ile mücadele mekanizmalarının önünü açacak hem de Müslümanlara yönelik bu nefret ve ayrımcılık suçunun kurumsal bir suç olarak kabul görmesine zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Nazir. “Islamophobia and Antisemitism.” *European Judaism: A Journal for the New Europe* 37/ 1 (2004), 124-127.
- Allen, Chris. “Justifying Islamophobia: A post-9/11 Consideration of the European Union and British Context”. *American Journal of Islamic Social Sciences* 21/3,(2004), 1-25.
- Balibar, Etinne – Wallerstein, Immanuel. *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Barın, Hilal. *İslamofobi ve DAESH*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016.
- Bayraklı, Enes-Güngörmez, Oğuz. “İslamofobi ve Anti-Semitizm Karşılaştırmalarını Anlamlandırmak: Kapsamlı Bir Literatür Değerlendirmesi”. *Muhafazakâr Düşünce* 53/1 (2018), 119-148.
- Beçene, Maruf ed. “Zenofobi Nedir?, Belirtileri Nelerdir?”, (01.06.2012) <http://www.aktuelpsikoloji.com/zenofobi-nedir-belirtileri-nelerdir-11590h.htm>

- Berezin, Mabel. "Xenophobia and the New Nationalisms," *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*, Gerard Delanty and Krishna Kumar. ed. London: Sage Publications, 2006.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.
- Canatan, Kadir. "İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. ed. Kadir Canatan- Özcan Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007.
- Crush, Jonathan – Ramachandran. Sujata "Xenophobia, International Migration, and Human Development". *Human Development Research Paper*, 47 (2009).
- Çakaş, Caner Övsan. "Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi". *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4/2 (2019), 222-252.
- Dobkowski, Michael. "Islamophobia and Anti-Semitism". *Cross Currents* 65/3(2015), 321-333.
- Ertaş, Suphi. *İslamofobi*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2017.
- Fekete, Liz. *A Suitable Enemy: Racism, Migration and Islamophobia in Europe*. New York: Pluto Press, 2009.
- Frederickson G.M. *Race: The History of an Idea*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2002.
- Funke, Hajo. "Europe at the Threshold: Fairness or Fortress? Racism, Public Policy and Antiracist Concepts". *United Nations Institute for Social Development*, Conference Paper, Durban, South Africa, 3-5 September (2001).
- Geisser, Vincent. *İslamofobi*. İzmir: Mavi Ufuklar Yayınları, 2010.
- Göknel, Ergun. *Öteki'den Düşman'a*. İstanbul: Kanak Yayınları, 2015.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2008.
- Hafez, Farid. "Comparing anti-Semitism and Islamophobia: The state of the field." *Islamophobia Studies Journal* 3/ 2 (2016), 16-34.
- Hıdır, Özcan. "İslamofobi-Irkçılık-"Kültürel Irkçılık" İlişkisi". *Ombudsman Akademik* / 7 (Aralık 2017), 23-49.
- Jacquard, Albert. *The Genetic Structure of Populations*. Berlin, New York: Springer-Verlag, 1974
- Kalmar, Ivan. "İslamofobi Yeni Antisemitizm midir". *Analiz*, Seta, 233 (Nisan 2018)
- Keneş, Hatice Çoban. "İdeolojik Bir İnşa Olarak Yeni Irkçılık: Günümüz Irkçılığını Tartışmak, Anlamak, Adlandırmak". *Ayrımcılığın Yüzleri*. Ülkü Doğanay der. (2018) http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/10/Ayrimcilik_yuzleri.

pdf, (15.06.2019).

- Lean, Nathan. *The Islamophobia Industry: How The Right Manufactures Fear of Muslims*. London: Pluto Press, 2012.
- Lewis, Bernard. "The New Anti-Semitism." *The American Scholar* 75/1 (2006), 25-36.
- Maira, Sunaina. "İslamofobi ve Teröre Karşı Savaş: Gençlik, Vatandaşlık ve Uyuşmazlık". *İslamofobi: 21.Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. ed. John L. Esposito - İbrahim Kalın. çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Meer, Nasar. "Semantics, scales and solidarities in the study of antisemitism and Islamophobia". *Ethnic and Racial Studies*, 36/ 3 (2013), 500-515.
- Memni, Albert. *Racism*. London: Minesota University Press, 2000.
- Miles, Robert – Brown, Malcolm. *Racism*. New York: Routledge, 1989.
- Miles, Robert. *Racism After 'Race Relations*. London and New York: Routledge, 2001.
- Okumuş, Ejder. "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. ed. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007.
- Olgun, Hakan. "Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofoby". *Diyanet İlmî Dergi*. 44/3 (2008), 32.
- Reisigl, Martin – Wodak, Ruth. *Discourse and Discrimination: Rhetoric of Racism and Antisemitism*. London: Routledge, 2001.
- Renton James – Gindley, Ben. ed. *Antisemitism and Islamophobia in Europe; A Shared Story*. London: Palgrave Macmillan, 2017.
- Salaïta, Steven. *Anti-Arab Racism in the USA: Where it Comes From and What it Means for Politics Today*. London: Pluto Press, 2006.
- Smedley, Audrey - Brian D. *Race in North America: Origin and Evolution of a Worldview*. Westview Press, 2011.
- Taguieff, Pierre-Andre. *The Force of Prejudice: On Racism and Its Doubles*. trans. Hassan Melehy. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2001.
- Vorster, J.M. "Racism, Xenophobia and Human Rights". *The Ecumenical Review* 54/ 3, (2002), 296-312.
- Wieviorka, Michel. "İrk, Kültür ve Toplum: Fransızların Müslümanlarla Yaşadığı Tecrübeler", *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*. çev. Zehra Savan. haz. Nezar Alsayyad ve Manuel Castells. İstanbul: Everest Yayınları, 2004.
- Wodak, Ruth - Reisigl, Martin. "Discourse and Racism: European Perspectives". *Annual Review of Anthropology*, 28 (1999), 174-199.